

ΣΑΡΑΝΤΟΣ Ι. ΚΑΡΓΑΚΟΣ

ΟΛΥΜΠΙΑΔΑ

Ὁ βίος καί ἡ πολιτεία τῆς μητέρας τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου

ΤΙΤΛΟΣ ΒΙΒΛΙΟΥ:

Όλυμπιάδα – Ό βίος και ή πολιτεία τής μητέρας του Μ. Αλεξάνδρου

ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ: Σαράντος Ί. Καργάκος

ΔΙΟΡΘΩΣΗ ΚΕΙΜΕΝΟΥ: Γιάννα Καργάκου, Πέτρος Γιαρμενίτης

ΣΥΝΘΕΣΗ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Βίκυ Αύδη

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ: Ραλλού Ρουχωτά

© Σαράντος Ί. Καργάκος, 2016

© Φωτογραφίας έξωφύλλου: Eky Studio/shutterstock

© ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε., Αθήνα 2016

Πρώτη έκδοση: Νοέμβριος 2016

Έντυπη έκδοση ISBN 978-618-01-1750-9

Ηλεκτρονική έκδοση ISBN 978-618-01-1751-6

Τυπώθηκε στην Ευρωπαϊκή Ένωση, σε χαρτί ελεύθερο χημικών ουσιών, προερχόμενο αποκλειστικά και μόνο από δάση που καλλιεργούνται για την παραγωγή χαρτιού.

Τό παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις του Έλληνικού Νόμου (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως ή άνευ γραπτής άδειας του εκδότη κατά όποιονδήποτε τρόπο ή μέσο αντίγραφή, φωτοανατύπωση και έν γενεί αναπαραγωγή, διανομή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, άναμετάδοση, παρουσίαση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή (ηλεκτρονική, μηχανική ή άλλη) και ή έν γενεί έκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε.

Έδρα: Τατοΐου 121, 144 52 Μεταμόρφωση

Βιβλιοπωλείο: Έμμ. Μπενάκη 13-15, 106 78 Αθήνα

Τηλ.: 2102804800 • fax: 2102819550 • e-mail: info@psychogios.gr

www.psychogios.gr • <http://blog.psychogios.gr>

PSYCHOGIOS PUBLICATIONS S.A.

Head Office: 121, Tatoiou Str., 144 52 Metamorfossi, Greece

Bookstore: 13-15, Emm. Benaki Str., 106 78 Athens, Greece

Tel.: 2102804800 • fax: 2102819550 • e-mail: info@psychogios.gr

www.psychogios.gr • <http://blog.psychogios.gr>

ΣΑΡΑΝΤΟΣ Ι. ΚΑΡΓΑΚΟΣ

ΟΛΥΜΠΙΑΔΑ

Ὁ βίος καί ἡ πολιτεία τῆς μητέρας τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου

*Στόν ισάδελφο ΚΩΣΤΑ ΒΛΑΧΟ,
στό πρόσωπο τοῦ ὁποίου ἀκμάζει
ἡ πνευματική ἀρχοντιά τῆς Ἡπείρου.*

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΑΜΦΙΠΟΛΙΣ: ΜΙΑ ΣΤΟΙΧΕΙΩΜΕΝΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ	
– Σκέψεις μετά από τρεις επίσκεψεις	11
ΣΤΡΥΜΩΝ: Η ΜΕΓΑΛΗ ΘΕΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ.....	17
Ο ΡΗΣΟΣ ΚΑΙ Η ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΑΜΦΙΠΟΛΕΩΣ.....	19
ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΕΙΑ ΤΗΣ ΟΛΥΜΠΙΑΔΟΣ ΜΗΤΕΡΑΣ ΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ – Καταγωγή – Μολοσσοί.....	25
ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ ΤΗΣ ΟΛΥΜΠΙΑΔΟΣ.....	29
ΚΑΙ ΤΟ ΟΝΟΜΑ ΑΥΤΗΣ... ΜΥΡΤΑΛΗ!.....	33
Ο ΧΡΟΝΟΣ ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ, ΜΥΗΣΕΩΣ ΚΑΙ ΓΑΜΟΥ	37
ΕΥΡΥΔΙΚΗ, Η ΜΗΤΕΡΑ ΤΟΥ ΦΙΛΙΠΠΟΥ	43
ΟΛΥΜΠΙΑΔΑ – Από πριγκίπισσα τῶν Μολοσσῶν βασίλισσα τῶν Μακεδόνων – Ἡ γυναίκα στήν πολιτική	47
ΟΙ ΓΑΜΟΙ ΤΟΥ ΦΙΛΙΠΠΟΥ	51
ΟΙ ΣΧΕΣΕΙΣ ΦΙΛΙΠΠΟΥ ΚΑΙ ΟΛΥΜΠΙΑΔΟΣ.....	59
Η ΓΕΝΝΗΣΗ ΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΚΑΙ ΟΙ ΣΧΕΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ – Η ΑΓΩΓΗ ΤΟΥ ΩΣ ΔΙΑΔΟΧΟΥ.....	73
Η ΜΕΓΑΛΗ ΣΥΓΚΡΟΥΣΗ – ΓΑΜΟΣ ΤΟΥ ΦΙΛΙΠΠΟΥ ΜΕ ΤΗΝ ΚΛΕΟΠΑΤΡΑ	81
Ο ΓΑΜΟΣ ΣΤΙΣ ΑΙΓΕΣ ΚΑΙ Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΦΙΛΙΠΠΟΥ	89
Ο ΚΥΚΛΟΣ ΑΙΜΑΤΟΣ ΜΕΤΑ ΤΗ ΔΟΛΟΦΟΝΙΑ ΤΟΥ ΦΙΛΙΠΠΟΥ	97

Η ΟΛΥΜΠΙΑΔΑ ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΗΣ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑΣ – ΤΡΙΒΕΣ ΜΕ ΤΟΝ ΑΝΤΙΠΑΤΡΟ.....	103
Η ΟΛΥΜΠΙΑΔΑ ΣΤΗΝ ΗΠΕΙΡΟ	111
Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ.....	121
ΤΟ ΜΥΣΤΗΡΙΟ ΤΗΣ ΤΑΦΗΣ ΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ	127
Ο ΑΝΤΙΠΑΤΡΟΣ ΥΠΟ ΔΥΣΜΕΝΕΙΑ	131
ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΔΙΑΔΟΧΗΣ – ΛΑΜΙΑΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (323-322 π.Χ.).....	141
Η ΟΛΥΜΠΙΑΔΑ ΚΑΙ ΟΙ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΣΤΗΝ ΑΣΙΑ	149
Η ΣΥΓΚΡΟΥΣΗ ΟΛΥΜΠΙΑΔΟΣ ΚΑΙ ΚΑΣΣΑΝΔΡΟΥ – <i>Αντί τοῦ Κασσάνδρου ὁ Πολυπέρχων</i>	155
Η ΑΝΤΙΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΕΥΡΥΔΙΚΗΣ.....	161
Η ΚΥΡΙΑΡΧΙΑ ΤΗΣ ΟΛΥΜΠΙΑΔΟΣ – Η ΘΑΝΑΤΩΣΗ ΤΟΥ ΑΡΡΙΔΑΙΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΥΡΥΔΙΚΗΣ.....	169
ΣΥΓΚΡΟΥΣΗ ΟΛΥΜΠΙΑΔΟΣ-ΚΑΣΣΑΝΔΡΟΥ – <i>Ἡ ἐπάνοδος τοῦ Κασσάνδρου στή Μακεδονία</i>	173
Η ΠΟΛΙΟΡΚΙΑ ΤΗΣ ΠΥΔΝΑΣ – Η ΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΑΙΑΚΙΔΗ ΚΑΙ ΤΟΥ ΠΟΛΥΠΕΡΧΟΝΤΟΣ	177
Η ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΤΗΣ ΠΥΔΝΑΣ	181
ΑΡΙΣΤΟΝΟΥΣ: Ο ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΣ ΤΩΝ ΜΕΓΑΛΩΝ ΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ	187
Η ΘΑΝΑΤΩΣΗ ΤΗΣ ΟΛΥΜΠΙΑΔΟΣ	191
Η ΘΑΝΑΤΩΣΗ ΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ Δ΄ ΚΑΙ ΤΗΣ ΡΩΞΑΝΗΣ	197
ΥΣΤΕΡΟΛΟΓΗΜΑ.....	203
ΛΙΓΑ ΛΟΓΙΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ	205

ΑΜΦΙΠΟΛΙΣ:
ΜΙΑ ΣΤΟΙΧΕΙΩΜΕΝΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ
Σκέψεις μετά από τρεις επισκέψεις

Είχα την ευκαιρία να περιτρέξω τον αρχαιολογικό χώρο της Αμφιπόλεως τρεις φορές κατά το παρελθόν έτος 2015. Τίς δύο υπό δυσμενείς καιρικές συνθήκες. Τήν πρώτη στίς 30 Ιανουαρίου και τή δεύτερη στίς 8 Μαρτίου. Κατά τήν πρώτη επίσκεψη ο ουρανός πότιζε τή γή με ψιλή βροχή, κατά τή δεύτερη «έρριχνε τό νερό μέ τό τουλούμι», όπως λέγει ο λαός. Ό πρόσφατα ανασκαπτόμενος χώρος ήταν απροσπέλαστος. Τά παπούτσια κόλλαγαν στή λάσπη. Ήταν δύσκολο ακόμη και μέ ειδικές μπότες νά προσεγγίσεις τήν είσοδο. Προτίμησα νά τόν δῶ από τήν πίσω πλευρά, όπου στόλιζε τόν χώρο μιά συστάδα ανθισμένων άμυγδαλιῶν. Άνθη εύλαβείας γιά τό πλήθος τῶν νεκρῶν πού είχαν θαφτεῖ στόν κακῶνυμο λόφο Καστᾶ.

Μέ τή βοήθεια τοπικοῦ παράγοντα τῆς περιοχῆς επισκέφθηκα τόν κακῶς κατ' ἐμέ ἐπιγραφόμενο «Τάφο τῆς Άλεπούς» πού βρίσκεται κοντά, πλάι στόν χωματόδρομο. Πρόκειται γιά ἕναν τύμβο μέ τέλειο κωνικό σχῆμα, πού κάλυπτε κάποιον ἤ κάποιους ἄλλοτε ἐπιφανεῖς. Λόγω τῆς ἀσταμάτητης βροχῆς ἦταν ἀδύνατη ἡ προσέγγιση τῆς εἰσόδου ἀπό τά ὀργωμένα χωράφια. Ἔτσι, ἀπορρίπτοντας πρὸς στιγμή τό βάρος τῆς ἡλικίας, ἀναρριχήθηκα στόν

λόφο για να βρεθῶ πρό τῆς εισόδου πού ὀδηγοῦσε σ' ἓναν γυμνό καί ἀφύλακτο θάλαμο. Στό βάθος, ἓνα ἄνοιγμα δείχνει πώς ὑπάρχει καί ἄλλος διαμερισματικός χῶρος πού δέν ἔχει ἀκόμη ἐρευνηθεῖ – τουλάχιστον ἀπό τούς ἀρχαιολόγους. Τό ἴδιο καί στήν ἀριστερή πλευρά καθώς μπαίνουμε, ἀλλά σέ ὑψηλότερο ἐπίπεδο ἀπό τό ἔδαφος. Κάποια μαρμάρινα τεμάχια εἶναι τοποθετημένα μπροστά στό καμπύλο ἄνοιγμα. Τήν «ἀνακομιδῆ» ὑπαρχόντων κτερισμάτων ἔκαναν πρό διετίας ἢ τριετίας ἀρχαιοκάπηλοι ἀκολουθώντας τά βήματα μιᾶς ἀλεπούς, ἡ ὁποία εἶχε μετατρέψει τόν τάφο σέ «ἀνακτορική» φωλιά. Πάντως, εικάζω ὅτι οἱ νεώτεροι «ἐρευνητές» ἐλάχιστα πράγματα πρέπει νά βρῆκαν. Κοντά στόν χῶρο, ἀλλά σέ ὑψηλότερο ἐπίπεδο, βρῆκα –μέ ὑπόδειξη τοῦ τοπικοῦ δημάρχου– δύο βουλγαρικά πυροβολεῖα πού ἐλέγχουν ὅλη τήν πρό τῆς Ἀμφιπόλεως ἐκβολή τοῦ Στρυμόνος, πού σάν τεράστιο ὑδάτινο φίδι τυλίγει τήν περιοχή, ὄχι μόνο για νά τήν ποτίσει ἀλλά συχνά καί για νά τήν πνίξει, ὅπως συνέβαινε τότε πού ἄρχισαν νά χαράσσονται οἱ γραμμές αὐτές.

Ὅπως ἔχουμε γράψει σέ ἄλλο βιβλίο (*Ἡ περιπέτεια τῆς Ἀμφιπόλης*, α' ἔκδ. Real News), οἱ Βούλγαροι, γερμανικῆ ἀδεία, κατεῖχαν τήν περιοχή τοῦ τότε λεγόμενου Νεοχωρίου ἀπό τό 1941 μέχρι τό 1944 καί, ὅπως συνέβη μέ τίς Μονές Εἰκοσιφοινίσσης καί Τιμίου Προδρόμου, φρόντισαν νά ἀδειάσουν τήν περιοχή ἀπό ἀρχαῖα ἀντικείμενα, κυρίως νομίσματα, ἀγαλματίδια, κοσμήματα. Λίγο μετά τήν πτώση τοῦ κομμουνιστικοῦ καθεστώτος, μποροῦσε ὁ ἐπισκέπτης τῶν παζαριῶν τῆς Σόφιας, τῆς Φιλιππουπόλεως καί ἄλλων –ἄλλοτε θρακικῶν– πόλεων νά βρεῖ αὐθεντικά ἀρχαῖα ἀντικείμενα σέ χαμηλή τιμή. Τώρα τά βρίσκει σέ χαμηλότερη, ἀλλά δέν εἶναι αὐθεντικά. Οἱ Βούλγαροι εἶναι ἀριστοτέχνες στήν παραχάραξη χαρτονομισμάτων. Ἐνα μέρος τοῦ «χαρίσματος» αὐτοῦ ἔχει διοχετευθεῖ καί στήν κατασκευή ἀρχαίων ἢ μεσαιωνικῶν «κειμηλίων».

Ἀπό τό ὕψωμα, ὅπου τό ἄρτια σχεδόν διατηρούμενο βουλγαρικό πυροβολεῖο (μᾶλλον εἶχε χρησιμοποιηθεῖ καί στόν Ἐμφύλιο), εἶχα

μπροστά μου όλη τήν πεδινή έκταση τής Άμφιπόλεως. Είχα σταθεϊ στον τόπο αυτό και στά νεανικά μου χρόνια κι είχα φωτογραφήσει τό τοπίο, πού έμοιαζε σαν νά κοιμάται στά όνειρα τής αιώνιότητας. Όπως φαίνεται σέ παλαιά φωτογραφία, ό Στρυμών σαν ήμερο φίδι περνά άνάμεσα από χαμηλούς λόφους. Τότε, μου ήταν αδύνατο νά φανταστώ πώς κάποιοι ήσαν τεχνητοί. Λίγες ήμέρες μετά, ό Στρυμών είχε μεταμορφωθεί σέ δράκοντα πού απειλούσε νά καταπιεί τά χωριά πού βρίσκονταν κοντά στην έκβολή. Τά χωράφια στά χαμηλά σημεία είχαν ήδη μεταβληθεί σέ τέλμα. Ήταν –και είναι– εμφανής ό κίνδυνος για τόν ανασκαφικό χώρο. Ήδη, λόγω τών συνεχών ύδατοπτώσεων, ό ανασκαπτόμενος χώρος –και όχι μόνον αυτός– «λεηλατείται». Τό νερό παίρνει μαζί του ή λιώνει κάποια, φαινομενικώς άσήμαντα, μικρά αντικείμενα πού ένδεχομένως είναι πολύτιμα για τήν επιστημονική έρευνα.

Ήταν κάτι πού τό φοβόμουν· και γι' αυτό, από τό θέρος του 2014, μόλις άρχισαν οι νέες ανασκαφές και βρέθηκε ό τριθάλαμος, κεκοσμημένος μέ λαμπρά ψηφιδωτά και γλυπτά, υπόγειος χώρος, είχα, μέσω του ραδιοφώνου και τής τηλεψίας, ζητήσει τή συνδρομή του στρατού, ώστε μέ τή βοήθεια του Μηχανικού νά κατασκευασθούν ένα μεγάλο στέγαστρο, πού νά καλύπτει τουλάχιστον μερικώς τόν χώρο, αλλά και αναχώματα για τήν παρεμπόδιση τών υδάτων. Άλλ' οι τότε άρμόδιοι περί άλλα έτυρβάζοντο. Δέν ήθελαν ν' άκούσουν «τίν βοήν τών πλησιαζόντων γεγονότων», για νά εκφραστούμε καθαφικά. Πάντως, όπως μου διαμηνύθηκε από παλαιά μου μαθήτριά, πού λιώνει επιστημονικά μέσα στο μινωταυρικό ύπουργείο «Πολιτισμού», όπου τό πραγματικό πρόβλημα δέν είναι ή προαγωγή του πολιτισμού αλλά τό «ποιός θά φάει τόν άλλο», είχε ληφθεί πρόνοια νά μή μπορέσει ή ταπεινότητά μου νά εισχωρήσει ως τόν χώρο τής ανασκαφής, τόν όποιο μπορούσαν και μπορούν νά επισκέπτονται διάφοροι περίεργοι Άμερικανοί αλλά και διασημότητες τής έποχής, άσχετες προς τήν αρχαιολογική επιστήμη και τήν αρχαία ιστορία. Έτσι, οι ανασκαφές –χωρίς γι' αυτές νά έχει ευθύ-

νη ή υπεύθυνη τῶν ἀνασκαφῶν— ἔτειναν νά γίνουν κοσμικό γεγονός καί, ἀκολούθως, σημεῖον πολιτικά ἀντιλεγόμενον!

Παρήλθε ἕνα διάστημα λίγων μηνῶν —εἶχαν ἤδη χαραχθεῖ οἱ παραπάνω γραμμές— ὅταν καί ἐπισκέφθηκα τήν Ἀμφίπολι στίς 30 Μαΐου τοῦ 2015, συνοδευόμενος ἀπό τόν εὐπαιδευτο συνάδελφο κ. Ἀντώνη Κόντο, πού νεαρός ξεκίνησε ὡς ἀρχαιολόγος κοντά στόν ἀείμνηστο Δημ. Λαζαρίδη. Αὐτός πρῶτος εἰσηγήθηκε στόν λαξευτό τάφο πού βρέθηκε κατά τίς ἐργασίες κατασκευῆς τοῦ ὑπερκαλλοῦς μουσείου τῆς Ἀμφιπόλεως καί πρῶτος ἐπίσης αὐτός φόρεσε τόν χρυσό στέφανο πού βρέθηκε μέσα σέ μιά ἐπάργυρη λειψανοθήκη. Ὁ τάφος αὐτός ἀποδίδεται, μέ πολλά στοιχεῖα βεβαιότητας, στόν Σπαρτιάτη στρατηγὸ Βρασίδα. Εἶχαμε τήν τύχη νά μᾶς συνοδεύει στήν περιδιάβασή μας καί ὁ παλαιότερος ἀρχαιοφύλακας τῆς περιοχῆς (τώρα συνταξιούχος), ὁ κ. Ἀλέκος Κοχλιαρίδης, πού γνωρίζει τόν χῶρο σάν τήν παλάμη τοῦ χεριοῦ του. Μαζί του πήγαμε ξανά στόν ἀνασκαπτόμενο λόφο, πού μοιάζει τώρα μέ μισοφαγωμένη τούρτα. Σεβαστήκαμε τήν ἀπαγόρευση εἰσόδου, ἀλλ' αὐτό δέν μέ ἐμπόδισε νά τόν περιέλθω ἀπό τήν πίσω, τή μὴ ἀνασκαπτόμενη πλευρά, γιά νά ἰσχυροποιήσω τήν ἄποψη πού ὑποστήριξα συχνά, ὅτι ὁ λόφος, ὁ λεγόμενος τοῦ Καστᾶ, κρύβει ἀκόμη πάρα πολλά στό ἐσωτερικό του. Ὡστόσο, παρότι ἐπὶ μιά εἰκοσαετία διακηρύσσω ὅτι ὁ τάφος —ἢ, ἔστω, κενοτάφιο— τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἀφοῦ τέτοιος δέν βρέθηκε στήν Αἴγυπτο, πρέπει νά βρίσκεται στή Μακεδονία, καί πῶς συγκεκριμένα στήν Ἀμφίπολι, σέ καμμιὰ περίπτωση δέν ὑποστήριξα ὅτι οἱ ἀνασκαφέντες θάλαμοι σχετίζονται μέ τόν Ἀλέξανδρο. Ἡ διαίσθησή μου γιά τήν ἐκεῖ «παρουσία» τοῦ Ἀλεξάνδρου γεννήθηκε σέ μιά ἀπό τίς πολλές «συνομιλίες» πού εἶχα στό παρελθόν μέ τόν περίφημο «Λέοντα τῆς Ἀμφιπόλεως», τό ἐπιβλητικότερο μέχρι στιγμῆς γλυπτό μνημεῖο πού ἔχει βρεθεῖ στή Μακεδονία καί πού προφανῶς εἶχε στηθεῖ πρὸς τιμὴν τῆς ἐνδοξότερης μορφῆς πού ἀνέδειξε ἡ Μακεδονία. Δέν πιστεύω ὅτι ὁ Λέων στεφάνωνε τόν «Λόφο Καστᾶ» καί ὅτι τεμαχι-

σμένος βρέθηκε 2,5 χλμ. μακριά. Ἐποψη μου εἶναι ὅτι ὁ Λέων ἦταν ἐπιστέγασμα μνημείου πού βρισκόταν ἐγγύς τοῦ χώρου πού βρέθηκαν τά θραύσματά του. Γι' αὐτό, στό βιβλίο μου γιά τόν «*ἀήτητο παῖδα*» ἔγραψα ὅτι πιθανῶς ὁ τάφος νά ἔχει βρεθεῖ, ἀλλά χωρίς νά τό ἔχουμε ἀντιληφθεῖ (Σ. Ι. Καργάκος, *Μέγας Ἀλέξανδρος – Ὁ ἄνθρωπος φαινόμενο*, ἐκδ. Περί Τεχνῶν 2015, τ. Β', σσ. 328, 336).

Πέριξ τοῦ βάρθρου ἐπὶ τοῦ ὁποῖου τοποθετήθηκε συμβατικά ὁ συγκολλημένος Λέων ὑπάρχουν πάμπολλα μαρμάρινα τεμάχια, ὑπάρχει ἀκόμη καί μία μεγάλη λάρνακα καί ὀπισθεν τοῦ Λέοντος ἕνας τεχνητός λόφος. Πιθανότατα ὁ λόφος νά εἶναι δημιούργημα τῶν ἀποξηραντικῶν ἔργων πού ἄρχισαν τό 1927. Ὡστόσο, καί βάσει μιᾶς πληροφορίας πού ἔλαβα περὶ τό 1965-1966 ἀπό γέροντα χωρικό τῆς περιοχῆς, στό σημεῖο ὅπου ὑψώνεται σήμερα ὁ Λέων, Εὐρωπαῖοι ἀξιωματικοί τοῦ Μηχανικοῦ κατασκεύαζαν κάποιο ὀχυρωματικό ἔργο στή διάρκεια τοῦ Α' Παγκοσμίου Πολέμου. Ἄν οἱ φωτογραφίες πού κυκλοφοροῦν μέσῳ τοῦ διαδικτύου εἶναι ἀληθινές, ὅπως εἶναι καί οἱ λίγες πού παρουσίασε τό ὑπουργεῖο Πολιτισμοῦ, τότε πιθανῶς ὅ,τι σπουδαῖο ὑπῆρχε στή θέση αὐτή θά ἔγινε ἀντικείμενο λεηλασίας. Δέν γνωρίζω ἂν ὁ λόφος, πρό τοῦ ὁποῖου ὑψοῦται ὁ Λέων, ἔχει ἐρευνηθεῖ σέ βάθος. Θαρρῶ, πάντως, ὅτι κάτω ἀπό αὐτόν –παρά τήν ὅποια λεηλασία– κάτι σπουδαῖο ὑπάρχει. Πιθανῶς, ἕνα θραῦσμα ἐπιγραφῆς, ἕνα ἶχνος μορφῆς, κάποια ὀστέινα λείψανα νά ἔχουν πολλά νά μᾶς ποῦν.

Ἡ Ἀμφίπολις ἔχει πολλά «στόματα». Ἡ πρόσφατη ἀνασκαφή πού συγκλόνησε τήν ὑφήλιο εἶναι ἕνα ἀπό αὐτά. Κάποιοι φρόντισαν νά τό κλείσουν, γιά νά φτιάξουν τάχα τήν «ὀδοντοστοιχία» του. Στήν πραγματικότητα, τό «στόμα» ἔκλεισε γιατί ἀπλούστατα κάποιοι δέν θέλουν νά ἀσχολεῖται ὁ λαός μέ τήν ἀρχαία ἱστορία του. Νά μή φέρνει στή μνήμη καί στή γλῶσσα του τούς μεγάλους τοῦ χθές. Νά ἔχει μόνο στή γλῶσσα του τούς «ἥρωες» τοῦ παρόντος. Κι ἔτσι πρέπει· γιά νά τούς... φτύνει!

Ἐμεῖς, ἐφόσον σωφρονοῦμεν καί ἀναπνέομεν, ὅπως γράφει

καί ὁ ἀοίδιμος Παπαδιαμάντης, δέν θά παύσουμε νά προσφέρουμε στόν ἑλληνικό λαό θεραπευτική πνευματική τροφή καί ὄχι πνευματικά σκύβαλα. Δέν θά παύσουμε νά ἀρθρογραφοῦμε, πάντοτε, κατά πῶς τό λέει ὁ Καβάφης, «τήν ἀλήθειαν ὀμιλοῦντες», χωρίς νά προσδοκοῦμε τόν ἔπαινο αὐτῶν πού –κακῇ τῇ τύχη– μᾶς κυβερνοῦν. Καί δέν τό ἐννοοῦμε μόνο πολιτικά. Οἱ ἐξουσίες στή χώρα μας εἶναι πολλές. Κάποιες –μάλιστα ὑπόγειες– εἶναι πιό ὑποῦλες καί πιό ἰσχυρές. Αὐτές οἱ ὑπόγειες φτιάχνουν καί τίς ὀρατές.

ΥΓ. Οἱ τελευταῖες γραμμές προστέθηκαν στίς 12 Ἰουλίου τοῦ 2015 στό Λαύριο, πού εἶναι γνωστό γιά τίς ἀρχαῖες καί νέες ὑπόγειες στοές του. Γνωστό καί γιά τίς «ἀρχαῖες σκουριές» του. Οἱ νέες «φυτρώουν» ἄλλοῦ. Μετά ἀπό κάποιο χρονικό διάστημα ἤ κ. Κατερίνα Περιστέρα, σέ ἀνοικτή ἐκδήλωση, ἀνακοίνωσε ὅτι ὁ ὑπόγειος ἀνασκαφικός χώρος τόν ὁποῖο ἔφερε σέ φῶς, βάσει κάποιων γραφικῶν ἐνδείξεων, προοριζόταν γιά νά δεχθεῖ τή σορό τοῦ Ἡφαιστίωνος. Ὅταν ρωτήθηκα ἀπό δημοσιογράφους τηλεοπτικῶν σταθμῶν, τί φρονῶ ἐπ' αὐτοῦ, ἀποκρίθηκα λακωνικά: Ἄν τοῦτο εἶναι ἀληθές –καί μακάρι νά εἶναι–, τότε παρέκει πρέπει νά ἀναζητηθεῖ καί τάφος ἢ κενοτάφιο τοῦ Ἀλεξάνδρου. Οἱ δύο αὐτοί μεγάλοι στρατιωτικοί, πού ἀπό παιδιά ἦσαν σέ ὅλη τή ζωή τους μαζί, θά ἔπρεπε καί στόν θάνατο νά εἶναι μαζί. Ὁ καιρός θά δείξει. Ἀρκεῖ νά λείψουν τά μίσση, τά ἴρα καί τά studia, πού μᾶς μεταφέρουν σέ καταστάσεις ὅμοιες μέ αὐτές πού δημιουργήθηκαν μετά τόν θάνατο τοῦ Ἀλεξάνδρου.

Ὅφειλω, πάντως, νά προσημειώσω ὅτι ἡ Ἀμφίπολις γιά πολλά χρόνια ἀκόμη θά εἶναι «τόπος» τῶν ἀμφιβολιῶν, τῶν ἀμφισβητήσεων, τῶν ἀμφιλεγόμενων, τῶν ἀμφιγνωμιῶν, τῶν ἀμφιταλαντεύσεων καί τῶν ἀμφιθυμιῶν. Ἀμφίπολις εἶναι αὐτή! Τώρα στό «ἀμφί» μπαίνουν καί ἄλλοι λαοί τῆς γῆς. Ἄς τό ἀξιοποιήσουμε γιά τουριστική προβολή τῆς περιοχῆς.

ΣΤΡΥΜΩΝ: Η ΜΕΓΑΛΗ ΘΕΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ

Κατά την αρχαία εποχή λατρεύονταν πολλές θεότητες στην Αμφίπολι, όπως η Περσεφόνη και ο Πλούτων. Γι' αυτό θαρρώ ότι τα δώματα που ανέσκαψε πρόσφατα ή κ. Περιστέρη είναι λατρευτικό τέμενος αφιερωμένο στις δύο αυτές θεότητες που εικονίζονται και στο μεγάλο ψηφιδωτό. Όσο για τα εύρεθέντα στον τελευταίο θάλαμο όστᾶ, μπορεί –και ως εικασία γράφεται αυτό– να πρόκειται περί «φιλοξενίας», και μάλιστα υπό μυστικές και κάπως βιαστικές συνθήκες.

Πάντως, για να εκφραστοῦμε κάπως ποιητικά, υπέρτατη δύναμη, κυριαρχική, είναι ο ποταμός Στρυμών. Το ποτάμι αυτό, που πηγάζει 17 χλμ. πιο κάτω από τη Σόφια, εισέρχεται στην Ελλάδα μέσα από τα στενά του Ρουπέλ και αρχικά χύνεται στη λίμνη του Άχινοῦ, που σε νεώτερη εποχή μετασηματίστηκε, χάρη σε τεχνητά μέσα, στην πανέμορφη λίμνη Κερκίνη. Λίμνη που γίνεται όμως επικίνδυνη όταν ξεχειλίζει, όπως στον παρόντα καιρό, όταν γραφόταν τό κείμενο αυτό. Από την Κερκίνη, ώσάν τό ποτάμι νά χορεύει «συρτό», χύνεται στό Αἰγαῖο. Κι ὅταν χορεύει «συρτό», ὑδρεύει καί λιπαίνει τήν περιοχή καί τῆς προσφέρει ἀγαθή ἀνθοβολία καί πλούσια καρποφορία. Τά πράγματα ὁμως παίρνουν ἄσχημη τροπή ὅταν ὁ Στρυμών τό ρίχνει στό «τσάμικο». Από τίς «φοῦρλες»

καί τό «πλακτό» κινδυνεύει στό στριφογύρισμά του νά χαθεῖ κάποιο χωριό. Τό μήκος του ἔχει ὑπολογισθεῖ στά 256 χλμ., ἀπό τά ὁποῖα τά 122 εἶναι ἐντός τοῦ ἑλληνικοῦ ἐδάφους.

Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες, πού ἔπλαθαν τούς θεούς μέ τήν ἴδια εὐκολία πού οἱ ἀρτοποιοί παρασκευάζουν τή βασική καθημερινή μας τροφή, τόν ἄρτο, θεοποίησαν πολλούς ποταμούς. Ἀνάμεσα σ' αὐτούς καί τόν Στρυμόνα, καί πολύ δικαιολογημένα. Ὅλη ἡ περιοχή, ὅπως ἔχει διαμορφωθεῖ ἐντός τοῦ ἑλληνικοῦ ἐδάφους, εἶναι «παιδί» τοῦ Στρυμόνος. Κι αὐτός μέχρι σήμερα τήν ὑδροδοτεῖ καί τή γονιμοποιεῖ. Εἰδικά ἡ ἐκβολή του, ὅπου ἡ ἀρχαία Ἡϊὼν παρά τή θάλασσα, καί λίγο πιο πάνω ἡ Ἀμφίπολις, ἦταν μιά ἀάμπλουτη, ἄρα καί περιζήτητη περιοχή ἀπό τήν ἀρχαία ἐποχή. Ὅπως εἶναι γνωστό, ὁ χῶρος τῆς Ἀμφιπόλεως ἀνήκε στους Ἡδῶνες, μιά ἀρχαία πολεμική θρακική φυλή, οἱ ὁποῖοι εἶχαν κτίσει κοντά στόν ἐπί δεκαετίες ἀνασκαπτόμενο χῶρο τό πόλισμα Ἐννέα Ὀδοί.

Τόσο ἡ σιτοφορία, ἡ ἄφθονη ξυλεία καί ἡ γειτνίαση μέ τή χρυσοφόρο περιοχή τοῦ Παγγαίου ὅσο καί ἡ καίρια στρατιωτική θέση ἔκαναν τήν Ἀμφίπολι μῆλον τῆς Ἐριδος ἀνάμεσα στίς ἰσχυρές δυνάμεις τῆς ἀρχαιότητας. Ὅπως γράφουμε ἄλλοῦ, οἱ Ἀθηναῖοι μέ τόν Κίμωνα, μόλις σχηματίστηκε ἡ Α' Ἀθηναϊκή Συμμαχία, ἔθεσαν πόδα στήν περιοχή, ἀλλά ἡ ἴδρυση τῆς Ἀμφιπόλεως συνδέεται μέ τόν Ἄγνωνα καί ὡς γενέθλια χρονολογία ὀρίζεται τό 436 π.Χ. Ὅπως εἶναι γνωστό, ὁ Ἄγνων ἦταν συστρατηγός τοῦ Περικλῆ καί ἔδρασε σέ διάφορες ἐκστρατεῖες. Ὅταν μετέτρεψε τήν Ἀμφίπολι σέ ἀθηναϊκή ἀποικία, τήν ἐκόσμησε μέ πολλά ἀξιόλογα κτήρια πού ἔμειναν γνωστά ὡς «*Ἀγνώνεια οἰκοδομήματα*». Τά οἰκοδομήματα αὐτά κατεδάφισαν οἱ Ἀμφιπολίτες τό 422 π.Χ., ὅταν ἡ πόλη τους περιῆλθε στήν κυριαρχία τῶν Σπαρτιατῶν, ὅποτε, ἀντί τοῦ Ἄγνωνος, κήρυξαν οἰκιστή τόν Βρασίδα, πού ἔπεσε μαχόμενος, πολεμώντας ἐναντίον τοῦ μεγάλου Ἀθηναίου δημαγωγοῦ Κλέωνος (Σ. Ι. Καργάκος, *Ἱστορία τῶν Ἀρχαίων Ἀθηνῶν*, τ. Β', καί *Ἡ περιπέτεια τῆς Ἀμφίπολης*, σ. 33).

Ο ΡΗΣΟΣ ΚΑΙ Η ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΑΜΦΙΠΟΛΕΩΣ

Συχνά μᾶς ἔχει δοθεῖ ἡ εὐκαιρία νά τονίσουμε ὅτι ὁ μῦθος ἀποτελεῖ τόν οἰονεῖ θεμέλιο λίθο γιά τήν ἴδρυση μιᾶς ἐλληνικῆς πολιτείας. Ὅλες, ὡς πρός τό κτίσιμό τους, καλύπτονται μέ ἕναν μυθολογικό μανδύα. Μέ ἀναγωγή στόν μῦθο συνδέεται καί ἡ ἴδρυση τῆς Ἀμφιπόλεως ὡς ἀθηναϊκῆς ἀποικίας. Ὅπως εἶναι γνωστό, ἡ ἀθηναϊκή τραγωδία, κατά τή φράση τοῦ Αἰσχύλου, τρέφεται ἀπό τά ψιχία (ψίχουλα) πού πέφτουν ἀπό τό μεγάλο τραπέζι τοῦ Ὀμήρου. Ὁ πλέον ὀξυδερκής (= αὐτός πού ἔχει τήν πύ ὀξεῖα ὄραση) ποιητής, ὁ Ὀμηρος, παρότι ἡ ἀρχαία παράδοση τόν θέλει τυφλό, στή 10ῃ ραψωδία τῆς *Ιλιάδος*, πού ἐπιγράφεται «*Δολώνεια*», ἀναφέρεται στόν μυθικό βασιλιά τῆς Θράκης, τόν Ρῆσο, πού ἦταν γυιός τῆς Πιερίας Μούσας καί τοῦ ποταμοῦ Στρυμόνος. Κατά τόν Ὀμηρο, ὁ Ρῆσος φθάνει μέ τόν στρατό του ἀπό τή Θράκη στήν Τροία γιά νά βοηθήσει ὡς σύμμαχος τούς Τρωαδίτες, ὅταν αὐτοί εἶχαν ἀποθήσει, λόγω τῆς ἀποχῆς ἀπό τίς μάχες τοῦ Ἀχιλλέα, τούς Ἀχαιοὺς κοντά στό στρατόπεδό τους καί ἦσαν ἐτοιμοί νά τούς ρίξουν στή θάλασσα. Τότε λειτουργεῖ, ὡς ἀναγκαῖο στοιχεῖο τῆς πλοκῆς ἢ τῆς περιπλοκῆς, καί τό ἀρχαιότερο μετά τήν πορνεία ἐπάγγελμα, ἢ... κατασκοπία!

Οἱ Τρωαδίτες ἔστειλαν πρός τό στρατόπεδο τῶν Ἀχαιῶν ἢ

Ἀργείων τόν Δόλωνα, ὄνομα πού συνδέεται μέ τόν δόλο, γιά νά κατασκοπεύσει τίς κινήσεις τῶν ἀντιπάλων τους. Ἀλλά τό ἴδιο ἔπραξαν καί οἱ Ἀργεῖοι (στήν *Ἰλιάδα* ὑπερισχύει τό ὄνομα Ἀργεῖοι, στήν *Ὀδύσσεια* τό Ἀχαιοί), στέλνοντας μέσα στή νύχτα τόν πανούργο (ἄρα δόλιον καί αὐτόν) Ὀδυσσεά καί τόν ἀνδρεῖο Διομήδη. Ὁ Δόλων ἔπεσε στά χέρια τους καί τούς ἀπεκάλυψε ὅτι τήν αὐτή ἡμέρα εἶχε φθάσει ἀπό τή Θράκη ὁ Ρῆσος. Τούς ὑπέδειξε μάλιστα καί τόν τρόπο πού θά μπορούσαν νά εἰσχωρήσουν στό ἀντίπαλο στρατόπεδο καί νά βροῦν τό σημεῖο ὅπου εἶχε κατακλιθεῖ ὁ Ρῆσος. Ὁ Διομήδης καί ὁ Ὀδυσσεάς ἀθόρυβα μπῆκαν στό στρατόπεδο καί σκότωσαν τόν Ρῆσο, πρὶν κᾶν προφθάσει νά δείξει δείγματα τῆς παλληκαριᾶς του.

Πέρασαν ἔκτοτε πολλοί αἰῶνες. Ἀπό τό ἔπος ἡ ἑλληνική ποίηση ἔφθασε στήν τραγωδία λαμβάνοντας πλούσια τροφοδοσία ἀπό αὐτό. Ὁ τρίτος τῶν τραγικῶν, ὁ Εὐριπίδης, ἀπογοητευμένος ἀπό τήν ἔναντι αὐτοῦ συμπεριφορά τῶν συμπολιτῶν του, εἶχε φύγει ἀπό τήν Ἀθήνα καί εἶχε καταφύγει στήν αὐλή τοῦ Μακεδόνα βασιλιᾶ Ἀρχελαίου. Στή Μακεδονία μάλιστα συνέθεσε καί τά τελευταῖα ἔργα του, *Ἀρχέλαος* καί *Βάκχαι*. Πέθανε τό 406 π.Χ., δύο χρόνια προτοῦ ὁ Σπαρτιάτης Λύσανδρος καταλάβει τήν Ἀθήνα (404 π.Χ.). Λέγεται ὅτι ὁ τραγικότερος τῶν τραγικῶν θάφτηκε στήν Ἀμφίπολι. Σχετικά μέ τό θεατρικό ἔργο *Ρῆσος*, ἀπό τήν ἀρχαία ἐποχή ἔχει ξεσπάσει ἓνας φιλολογικός τρωικός πόλεμος: εἶναι ἢ δέν εἶναι ἔργο τοῦ Εὐριπίδη; Δέν θά ἐμπλακοῦμε στόν πόλεμο αὐτόν. Ἀπλῶς θά περιοριστοῦμε στό νά διατυπώσουμε μίαν ἄποψη: ἂν εἶναι ἔργο τοῦ Εὐριπίδη, τότε πιθανῶς νά γράφτηκε τήν ἐποχή ὅπου ὁ Ἄγνωστος ἐκτίζε τά «*Ἀγνώονεια οἰκοδομήματα*» στήν Ἀμφίπολι. Καί ἡ παράδοση σχετικά μέ τόν Ρῆσο συνδέθηκε μέ τήν ἀθηναϊκή «ἐπανίδρυση».

Ἀλλά ἄς δοῦμε τά πράγματα ἀπό τήν ἀρχή. Στό ἔργο τοῦ Εὐριπίδη ὁ Ἔκτωρ, πού κυριαρχεῖ στή σκηνή ὅταν ἡ Μοῦσα, ἡ μητέρα τοῦ Ρήσου, φέρνει τό κορμί τοῦ σκοτωμένου παιδιοῦ της, ὑπό-

σχεται ως ήθικη ανταμοιβή νά κτίσει τάφο γι' αὐτόν καί νά κάμει πρὸς τιμὴν τοῦ ἕνα πλῆθος ἀπὸ πλούσια πέπλα («Καί νῦν ἔτοιμος τῶδε καί τεῦξαι τάφον/καί ξυμπυρῶσαι μυρίων πέπλων χλιδήν», στ. 967-968). Ἀνεξάρτητα ἀπὸ τό τί λέγει παρακάτω ἡ Μοῦσα, ἕνα εἶναι γεγονός: ὅτι στό Ἴλιον κατά τοὺς ἱστορικούς χρόνους ὑπῆρχε τύμβος, τὸν ὁποῖο, σύμφωνα μέ τὴν παράδοση, εἶχε κτίσει ὁ Ἔκτωρ γιὰ νά καλύψει τὸν τάφο τοῦ Ρῆσου. Ὄταν οἱ Ἀθηναῖοι ἀποφάσισαν, γιὰ τοὺς λόγους πού ἐξηγήσαμε, νά ἐγκαταστήσουν ἀποικία στίς Ἐννέα Ὀδοῦς¹, βάσει τῶν ἐθίμων ζήτησαν καί τὴ συμβουλή τοῦ Μαντείου τῶν Δελφῶν. Τό δελφικό ἱερατεῖο –καί πολύ λογικά– τοὺς συνέστησε νά μεταφέρουν ἀπὸ τό Ἴλιον τὰ ὀστᾶ τοῦ Ρῆσου γιὰ νά κατοχυρώσουν συμβολικά τὰ δικαιώματά τους στήν περιοχὴ, ἀφοῦ ὁ Ρῆσος ἦταν γυιὸς τοῦ Στρυμόνος καί βασιλιάς τῆς Θράκης. Ἡ Θράκη στὰ ἱστορικά χρόνια ἐκτεινόταν ὡς τὴν Πιερία.

Ἄλλ' οἱ κάτοικοι τοῦ Ἴλίου ἀρνήθηκαν νά παραδώσουν τὰ ὀστᾶ τοῦ σκοτωμένου στό ἔδαφός τους βασιλιᾶ. Καί τότε ὁ Ἄγνων ἔβαλε δικούς του ἀνθρώπους νά τρυπήσουν νύκτα τὸν τάφο καί νά πάρουν ἀπὸ ἐκεῖ τὰ ὀστᾶ, τὰ ὁποῖα τύλιξε σέ πορφυρὴ χλαμύδα καί, ἀφοῦ τὰ μετέφερε στήν Ἀμφίπολι, τὰ ἀφιέρωσε στή μητέρα τοῦ ἥρωα, τὴ Μοῦσα. Ἐάν κάτι τέτοιο ἔγινε –καί δέν ἀμφιβάλλω ὅτι ἔγινε–, θά πρέπει οἱ ἀρχαιολόγοι μελλοντικά, στίς ἐκεῖ ἀναζητήσεις τους, νά λάβουν ὑπόψη τους καί τό ἐνδεχόμενο νά βρεθοῦν πρό τῶν ὀστῶν τοῦ φερόμενου ὡς Ρῆσου. Ἄξιοπρόσεκτοι εἶναι ἀκόμη καί οἱ στίχοι μέ τοὺς ὁποίους ἡ Μοῦσα δηλώνει στόν Ἔκτορα ὅτι δέν θά ἐπιτρέψει νά χωθεῖ ὁ γυιὸς τῆς στό μαῦρο χῶμα τῆς γῆς («μελάγχμιον πέδον») καί ὅτι θά παρακαλέσει τὴν Περσεφόνη, τὴν ἀρχόντισσα τοῦ Ἄδη, τὴν κόρη τῆς «καρποφόρου Δήμητρος», νά ἀφήσει ἐλεύθερη τὴν ψυχὴ τοῦ γυιοῦ τῆς. Τῆς ὀφείλει ἡ Περσεφόνη αὐτὴ τὴ χάρη, διότι

1. Αὐτὴ ἦταν ἡ προγενέστερη ὀνομασία τῆς Ἀμφιπόλεως.

πρέπει νά δείξει ότι ξέρει νά τιμᾶ τούς φίλους τοῦ Ὀρφέα. Πάντως, γι' αὐτήν πού εἶναι ἡ μάνα του, θά εἶναι γιά πάντα πεθαμένος κι οὔτε θά βλέπει πιά τό φῶς τοῦ ἡλίου στόν λοιπό χρόνο («*κοῦ λεύσων φάος ἔσται τό λοιπόν*»). Διότι ποτέ στόν κόσμο αὐτό δέν θά ξανάρθει κι οὔτε τῆς μάνας του τό σῶμα πρόκειται νά δεῖ («*οὔτε μητρός ὄψεται δέμας*»). Αντίθετα, θά εἶναι κρυμμένος σέ σπῆλαια βαθιά τῆς ἀσημόφλεβης γῆς («*ὑπαργύρου χθονός*») καί σάν ἡμίθεος θά κεῖται. Καί θά βλέπει τό φῶς τοῦ ἡλίου σάν προφήτης τοῦ Βάκχου, ἀφότου μάλιστα θά κατοικήσει τόν βράχο τοῦ Παγγαίου («*Παγγαίου πέτραν*») ἀγαθός θεός γιά ὅσους τόν γνωρίζουν («*σεμνός τοῖσιν εἰδόσι θεός*», στ. 970-981). Πού σημαίνει ὅτι ἡ Μοῦσα πῆρε τό σῶμα τοῦ Ρῆσου καί τό ἔκρυψε σέ κάποιο ἄντρο τῆς «*ὑπαργύρου χθονός*». Συνεπῶς, ὅ,τι ὑψώθηκε στό Ἴλιον πρός τιμῆν τοῦ Ρῆσου, σύμφωνα μέ τά ὅσα λέγει ὁ ποιητής, πρέπει νά ἦταν κενοτάφιο.

Ὡστόσο, οἱ λέξεις «*ἀνθρωποδαίμων*» καί «*Βάκχου προφήτης*» σημαίνουν ὅτι ὁ Ρῆσος πρέπει νά ἦταν κάποια θεότητα τῶν Θρακῶν. Ἴχνη γιά τή λατρεία του ἔχουν βρεθεῖ στήν Ἀμφίπολι, ὅπου ὁ εἰκαζόμενος κατά τόν ποιητή τάφος του. Ἐπίσης λατρευόταν στήν Αἶνο καί στό Βυζάντιο. Ὁ Φλάβιος Φιλόστρατος, πού γεννήθηκε τό 170 μ.Χ. καί ὁ ὁποῖος ἔγραψε τόν βίο τοῦ περίφημου «μάγου» Ἀπολλωνίου τοῦ Τυανέως (*Τά εἰς τόν Τυανέα τόν Ἀπολλώνιον*), στό ἀμφισβητούμενο ἔργο του *Ἡρωικός* ἢ *Τρωικός* γράφει ὅτι ὁ Ρῆσος ἦταν θεός τοῦ κυνηγιοῦ καί προστάτης τῶν ἀνθρώπων ἀπό τίς ἐπιδημίες, πού λόγω τῶν τελεμάτων θά ἦσαν μάλιστα τῶν θρακικῶν πληθυσμῶν. Ἡ ἀναφορά στόν Βάκχο («*Βάκχου προφήτης*») δείχνει κάποια σχέση τοῦ Ρῆσου μέ τή διονυσιακή λατρεία. Εἶναι γνωστό ὅτι στή Ροδόπη λατρεύονταν οἱ Βῆσσοι σάν προφήτες τοῦ Βάκχου. Συνεπῶς, ὁ Ρῆσος, σάν προφήτης κι αὐτός τοῦ Βάκχου, θά προσέφερε τήν προφητική ἔμπνευση στούς πιστούς πού θά τελοῦσαν κάποια λατρεία πρός τιμῆν του στήν Ἀμφίπολι. Αὐτά ὅλα τά μυθολογικά λατρευτικά

στοιχεῖα θέλησαν νά ἐκμεταλλευθοῦν οἱ Ἀθηναῖοι γιά νά ἐδραιωθοῦν στήν Ἀμφίπολι.

Ὁ σημερινός ἀναγνώστης πού θά ἐντρυφήσει στή μελέτη τοῦ *Ρήσου* –καί μάλιστα στό πρωτότυπο–, ἀνεξάρτητα ἂν τό ἔργο αὐτό γράφτηκε ἤ ὄχι ἀπό τόν Εὐριπίδη, οὐσιαστικά ζῆ τό κλίμα μιᾶς ἐποχῆς πολύ προγενέστερης ἀπό τή δική μας, πού ἔχει διαφορετικό ἦθος, διαφορετικό χαρακτήρα. Ὁ ἀναγνώστης –ἀλλ’ ὄχι ὁ κάθε ἀναγνώστης– ξαναγράφει ἕνα ποίημα, καθώς τό διαβάζει. Μέ τήν τραγωδία εἰδικά, τό σκηνικό παρόν γίνεται λειτουργικά παρόν. Ὁ τραγικός μῦθος ἀνάγεται σέ σύγχρονο ἦθος.

Ἄν δεχθοῦμε ὅτι ὁ *Ρήσος* εἶναι πρωτόλειο ἔργο τοῦ Εὐριπίδη, καί συνεπῶς παίχτηκε στήν Ἀθήνα, τότε συνδέεται μέ τήν προσπάθεια τῶν Ἀθηναίων νά ἐποικίσουν ὑπό τόν Ἄγωνα τήν Ἀμφίπολι. Ἄν ὅμως –ὄπερ τό πιθανότερο– εἶναι ἔργο ἄγνωστου ποιητῆ, πού οἰκειοποιήθηκε τό ὄνομα τοῦ Εὐριπίδη ὄχι γιά νά προβληθεῖ ὁ ἴδιος ἀλλά τό δημιούργημά του, τότε μπορούμε νά κάνουμε πολλές εἰκασίες γιά τό μήνυμά του. Δηλαδή, ἂν τό ἔργο γράφτηκε σέ πολύ μεταγενέστερη ἐποχή, ποιόν, ὑπό τό ὄνομα *Ρήσος*, ὑπονοεῖ; Ποιός εἶναι ὁ ἐπιφανής πού μεταφέρθηκε ἀπό τήν Ἀσία καί θάφτηκε στά σπλάγχνα τῆς «*ὑπαργύρου χθονός*»; Ποιός βρίσκεται κοντά ὡς «*σεμνός θεός*» στήν Πέτρα τοῦ Παγγαίου; Καί ποιά ἢ Πιερία Μοῦσα πού πῆρε ἀπό τόν Ἔκτορα τόν σκοτωμένο γιό της γιά νά τόν θάψει στό «*μελάγχμιον πέδον*» τοῦ Στρυμόνος;

Ἄν τό ἔργο συντέθηκε μετά τό 323 π.Χ., ἔτος θανάτου τοῦ Ἀλεξάνδρου, μπορούμε νά δώσουμε κάποιες ἀπαντήσεις πιθανότατα πειστικές ὡς πρός τό ποιός νεκρός συγκρύπτεται ὑπό τό ὄνομα *Ρήσος*. Καί μέ περισσότερη βεβαιότητα μπορούμε νά εικάσουμε τό γιατί ὁ ποιητής –πού δέν πρέπει νά ἦταν ἀσήμαντος μιμητής– δέν ἔβαλε τό ὄνομά του. Τόν ἐμπόδιζε ὁ φόβος τοῦ Κασσάνδρου. Ὅσο γιά τή Μοῦσα, πού μετέφερε πρός ταφή τό σῶμα τοῦ νεκροῦ γιοῦ της ὑπό τήν Πέτρα τοῦ Παγγαίου, γιά νά λατρεύεται σάν θεός, εἶναι καλό ὁ ἀναγνώστης νά μελετήσει τά ὅσα ἀκο-

λουθοῦν παρακάτω. Κι ἂν ἀκόμη οἱ εἰκασίες μας δέν εὐσταθοῦν, οἱ πληροφορίες πού παρέχονται θά διευρύνουν τόν γνωστικό του ὀρίζοντα. Διότι θά γνωρίσει πρόσωπα, γεγονότα, καταστάσεις, διαπλοκές καί περιπλοκές, «πράγματα» δηλαδή πού εἶναι ἀτελῶς καί ἀσαφῶς γνωστά· τά περισσότερα, μάλιστα, ἐντελῶς ἄγνωστα. Ὁ βίος καί ἡ δράση τῶν δύο γυναικῶν –Ὀλυμπιάδος καί Εὐρυδίκης– θά τοῦ διδάξουν ὅτι ἡ ἱστορία δέν γράφεται μόνο στά πεδία τῶν μαχῶν. Οἱ μάχες στά πεδία τῶν διαπλοκῶν εἶναι δυσχερέστερες.

ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΕΙΑ ΤΗΣ ΟΛΥΜΠΙΑΔΟΣ ΜΗΤΕΡΑΣ ΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

Καταγωγή – Μολοσσοί

Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ... τόπος». Ἕνα φυτό τό σπουδάζεις πιά καλά
«*Ε* ὅταν τό μελετᾷς μαζί μέ τόν τόπο ἀλλά καί τόν τρόπο πού
φυτρώνει καί μεγαλώνει.

Ἡ Ὀλυμπιάς-Ὀλυμπιάδα ἦταν Ἡπειρώτισσα. Ἄρα, ὁ Ἀλέξανδρος, πού κληρονόμησε τήν ψυχosύνθεση καί τήν καταγωγική κληρονομιά τῆς μητέρας του, ἦταν κατά τό ἥμισυ Ἡπειρώτης. Αὐτό, δυστυχῶς, τό ξεχνοῦν ἢ τό παραβλέπουν πολλοί ἱστορικοί. Ἡ Ὀλυμπιάς, πέρα ἀπ' ὅσα προσέφερε στόν Ἀλέξανδρο γιά τήν ἀγωγή καί τή διάπλαση τοῦ χαρακτήρα του², κληροδότησε σ' αὐτόν καί τά εὔσημα μιᾶς πολυένδοξης καταγωγῆς. Διότι ἦταν γέννημα τῆς Μολοσσίας, πού ἀποτελοῦσε τό ἰσχυρότερο καί τό ἱστορικότερο τμήμα τῆς Ἡπείρου, μιᾶς περιοχῆς πού ἄρχιζε ἀπό τό ἀκρωτήριο Ἀκροκεραύνεια καί ἔφθανε, ἐκτεινόμενη κατά μῆκος τῆς Ἀδριατικῆς καί τοῦ Ἰονίου, μέχρι τόν Ἀμβρακικό κόλπο.

Ἀπ' ὅλα τά ἠπειρωτικά φῦλα, ἤδη ἀπό τόν 8ο αἰ. π.Χ., ξεχώ-

---

2. Γιά τήν ἐπιρροή πού ἄσκησε στήν ψυχική διάπλαση τοῦ γιουῦ της, βλ. τό βιβλίο μας *Μέγας Ἀλέξανδρος – Ὁ ἄνθρωπος φαινόμενο*, ἐκδ. Περὶ Τεχνῶν, Ἀθήνα 2015, τ. Α', σ. 230 κ.ἄ.

ριζε αυτό τῶν Μολοσσῶν. Οἱ Μολοσσοί δέν ἦσαν –τουλάχιστον στή φάση τῆς μεγάλης ἀναπτύξεώς τους– μία μόνο φυλή, ἀλλ’ ἄθροισμα φυλῶν πού σχημάτιζαν μία φυλετική ἔνωση ἢ πολιτεία, τό λεγόμενο «κοινόν». Ἀρχικά ἐμφανίστηκαν στή βορειότερη περιοχή τῆς Πίνδου (πέρα ἀπό τά σημερινά ἐλληνικά σύνορα) καί σταδιακά ἐξαπλώνονταν πρὸς τόν Νότο, μέχρι πού περί τό 370 π.Χ. ἐφθασαν ὡς τόν Ἀμβρακικό κόλπο. Ὁ Ὅμηρος, ὅπως καί γιά ἄλλες ἐλληνικές περιοχές, χρησιμοποιήθηκε ἀπό τοὺς ἀρχηγούς τῶν Μολοσσῶν σάν ἐραλδικό βιβλίο. Τούς ἔδωσε τό ἐνδόσημο μιᾶς ὑπερευγενοῦς καταγωγῆς, πού ξεκινοῦσε ἀπό τόν Ἀχιλλέα.

Συγκεκριμένα, οἱ Μολοσσοί ὑποστήριζαν ὅτι κατάγονται ἀπό τόν Μολοσσό, τόν γιό τοῦ Νεοπτόλεμου. Ὁ Νεοπτόλεμος ἦταν γιός τοῦ Ἀχιλλέα, πού μετὰ τόν θάνατο τοῦ πατέρα του μετέσχε τοῦ πολέμου κατὰ τῶν Τρώων. Μετὰ τήν ἄλωση τῆς Τροίας ἔλαβε, μαζί μέ πολλά ἄλλα λάφυρα, κι ἓνα ἔμψυχο πολυτίμητο λάφυρο, τήν Ἀνδρομάχη, τή σύζυγο τοῦ πολεμικοῦ ἡγέτη τῶν Τρώων, τοῦ Ἔκτορος. Κατὰ τήν ἐπιστροφή ὁ Νεοπτόλεμος, ἀντί νά ἐγκατασταθεῖ στήν πατρώα του γῆ, τή Φθία, ἐγκαταστάθηκε στήν Ἡπειρο, ὅπου ἀπό τή σύζευξή του μέ τήν Ἀνδρομάχη ἀπέκτησε γιό, τόν Μολοσσό, πού θεωρεῖται γενάρχης τῶν Μολοσσῶν. Οἱ Ἡπειρῶτες, ὅμως, δέν ἀρκέστηκαν στόν Νεοπτόλεμο προκειμένου νά προσδώσουν εὐκλεία στήν προγονική τους καταγωγή. Ἀξιοποιώντας τοὺς μετὰ τόν Ὅμηρο ἐπικούς ποιητές, ἐπέλεξαν κι ἓνα ἄλλο πρόσωπο, πού διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στό ὀμηρικό ἔπος. Πρόκειται γιά τόν Ἐλενο, γιό τοῦ Πριάμου καί τῆς Ἐκάβης, σπουδαῖο πολεμιστή καί μάντη. Σύμφωνα μέ τοὺς μετὰ τόν Ὅμηρο ἐπικούς, ὁ Ἐλενος προεῖπε, δηλαδή προφήτευσε, τήν ἄλωση τῆς Τροίας. Αἰχμαλωτίστηκε, ὅμως, σέ κάποια σύγκρουση ἀπό τοὺς Ἀχαιοὺς, πού ἀξιοποίησαν τίς μαυτικές του ικανότητες. Τούς ὑπέδειξε ὅτι γιά τήν «Ἰλίου πέρσιν» ἦταν ἀναγκαῖος ὁ Φιλοκτήτης, πού λόγω λαβωματιᾶς ἀπό δάγκωμα φιδιοῦ εἶχε ἐγκαταλειφθεῖ στή Λῆμνο. Ὅταν ἔπεσε ἡ Τροία, μέ τή συνδρομή καί τοῦ Φιλοκτήτη, οἱ Ἀχαιοὶ ἐφείσθησαν τῆς ζωῆς

του Έλενου, τόν οποίο πήρε μαζί του ο Νεοπτόλεμος πού λεγόταν και Πύρρος³, επειδή είχε κοκκινόξανθα γένια και μαλλιά. Τό όνομα Πύρρος έλαβε στους ιστορικούς χρόνους ένας από τούς πολεμικότερους άνδρες πού ανέδειξε ο αρχαῖος κόσμος.

Ο Έλενος, ακολουθώντας τόν Νεοπτόλεμο στην Ήπειρο, έγινε ιδρυτής πολλῶν νέων πόλεων. Άλλωστε, τό «επάγγελμά» του στην περιοχή είχε ιδιαίτερη «πέραση», εφόσον από τήν όμηρική εποχή ήταν σέ περιωπή τό Μαντεῖο τῆς Δωδώνης. Μετά τόν θάνατο τοῦ Νεοπτολέμου, ο Έλενος νυμφεύθηκε αὐτός τήν Άνδρομάχη. Περιέργως, όμως, ο τάφος του, αντί νά δείχνεται στην Ήπειρο, δειχνόταν στό Άργος. Πιθανῶς, τοῦτο δηλώνει τίς ἀπώτερες καταγωγικές σχέσεις ανάμεσα στους Τημενίδες τοῦ Άργους και στους Έλληνες τῶν βορειῶν περιοχῶν.

Έρχόμενοι τώρα σέ μία *terra firma* (= στερεώτερο ἔδαφος) τῆς ιστορικής πορείας τῶν Ήπειρωτῶν, παρατηροῦμε ὅτι σ' αὐτούς, ὡς πολιτικό σύστημα, ἴσχυε ἕνα εἶδος «βασιλικῆς δημοκρατίας». Ο βασιλιάς, σέ μία τελετή πού γινόταν κάθε χρονιά, ἀντάλλασσε ὄρκους μέ τόν λαό του ὅτι θά τηρεῖ τούς πατριους νόμους· ήταν ἀρχηγός τοῦ φυλετικοῦ στρατοῦ και αὐτός διήθυνε ὅλες τίς ὑποθέσεις τοῦ βασιλικοῦ οἴκου, πού ήταν ἕνα εἶδος στροφαλοφόρου ἄξονα γιά ὅλη τήν ἐπικράτεια. Άπό τίς πρῶτες ἠπειρωτικές ἐπιγραφές, πού ἀνάγονται στά χρόνια τοῦ Νεοπτολέμου Α' (4ος αἰ.), μαθαίνουμε ὅτι αὐτόν τόν συγκεκριμένο βασιλιά περιστοίχιζαν δέκα *δημιουργοί*, ἕνας *προστάτης* κι ἕνας *γραμματέας*, πού προέρχονταν ἀπό τίς δέκα ιδρυτικές φυλές τοῦ κράτους τῶν Μολοσσῶν. Τό κράτος αὐτό εὐρύνθηκε, ὅπως θά δοῦμε, στά χρόνια τῆς Ολυμπιάδος μέ τόν σχηματισμό τοῦ «*Κοινοῦ τῶν Ἁπειρωτῶν*», δηλαδή τοῦ κοινοῦ τῶν Ήπειρωτῶν.

Οἱ Μολοσσοί ἀπό τά τέλη τοῦ 6ου αἰ. εἶχαν ἀρχίσει νά διατηροῦν ἐπαφές μέ τούς Ἀθηναίους. Δέν εἶναι τυχαῖο πού ο Θεμι-

3. Πύρρος στ' ἀρχαῖα ἑλληνικά σημαίνει κοκκινόξανθος.

στοκλής, όταν εξέπεσε πολιτικά και καταδιωκόταν ανά την Ελλάδα από δημόσιους φυγαδοθήρες, κατέφυγε στον βασιλιά των Μολοσσών Άδμητο και με τη βοήθειά του διέφυγε στην Περσία. Ίδιαίτερα στενές έγιναν οι σχέσεις των Μολοσσών με την πόλη των Αθηνών στα χρόνια του βασιλιά Θαρρύπα (430-390 π.Χ.) και του γιου του Άλκέτα. Αξίζει για τον δεύτερο να λεχθούν λίγα λόγια, για να φανεί η σημαντικότητα του ίδιου και του βασιλείου του. Σύμφωνα με τον Πλούταρχο (*Πύρρος* I) και τον Πausανία (I, 11,3) ήταν γιός του Δαρίππου. Διώχθηκε από το βασίλειό του και κατέφυγε στον Διονύσιο Α΄ των Συρακουσών, την ισχυρότερη τότε μορφή του ελληνικού κόσμου. Με τη βοήθεια πιθανώς του τυράννου, όπως αναφέρει ο Διόδωρος (XV, 13, 1), επανήλθε στην Ήπειρο και με τη συνδρομή των πολεμικών Ίλλυριών ανακατέλαβε τον θρόνο του. Αξίζει να λεχθεί ότι στον ελληνικό χώρο, μόνο στη Σπάρτη, στη Μακεδονία και στο κράτος των Μολοσσών διατηρήθηκε επί μακρόν η βασιλεία. Ειδικά στη Σπάρτη και στους Μολοσσούς, η βασιλεία ήταν δικέφαλη.

Ο Άλκέτας προσχώρησε στη Β΄ Αθηναϊκή Συμμαχία και συνδέθηκε με στενή φιλία με τον στρατηγό Τιμόθεο. Μάλιστα, σύμφωνα με τον Απολλόδωρο (*Τιμόθεος* Γ, 22, 24) κατέβηκε στην Αθήνα και κατέθεσε υπέρ του στρατηγού, σε δίκη που γινόταν σε βάρος του. Μετά τον θάνατο του Άλκέτα ανέβηκε στον θρόνο ο προαναφερθείς Νεοπτόλεμος Α΄, ο πατέρας της Ολυμπιάδος. Ο Άλκέτας, όμως, είχε κι έναν άλλο νεώτερο γιό, τον Αρρύβα ή Αρύμβα, που έστασίασε κατά του αδελφού του. Ο Νεοπτόλεμος, για να αποφευχθεί η αίματοχυσία, τον έκανε συμβασιλιά, και μάλιστα προς επισφράγιση της συμφωνίας του έδωσε για σύζυγο τη μεγαλύτερη κόρη του που λεγόταν Τρωάς (Τρωάδα) – τό όνομα, προς ανάμνηση και της από τους Τρῶες καταγωγής. Ο έγγαμος βίος των Ήπειρωτών και των Μακεδόνων ήγεμόνων συνιστά ένα περίπλοκο παιχνίδι σχέσεων, που μπορεί τότε να κατέπαυε κάποια πολιτική άνεμοζάλη, προκαλεί όμως ζάλη στον νεώτερο μελετητή.

ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ ΤΗΣ ΟΛΥΜΠΙΑΔΟΣ

Ἡ Ὀλυμπιάδα, ὡς σύζυγος τοῦ Φιλίππου Β΄ (359-336 π.Χ.) καί ὡς μητέρα τοῦ Ἀλεξάνδρου, καί μόνο γι' αὐτό θά κατεῖχε σπουδαία θέση στήν τάξη τῶν γυναικῶν πού μνημονεύονται ἀπό τοὺς ἱστορικούς. Ἀνεξάρτητα, ὅμως, ἀπό τή δράση τῶν μεγάλων ἐκείνων ἀνδρῶν, ἡ γυναίκα αὐτή εἶχε μιά δική της πολιτική καί στρατιωτική πορεία πού δέν ἦταν δυνατόν νά ἀγνοηθεῖ ἀπό τήν ἱστορία. Ὡστόσο, πολλά σημεῖα τῆς ζωῆς της εἶναι ἀκόμη θολά. Πιθανόν ἡ ἀρχαιολογική ἔρευνα μελλοντικά νά κάνει κάποια ἀπό αὐτά περισσότερο καθαρά. Ἐν πρώτοις, δέν ἔχει ἀπόλυτα προσδιοριθεῖ ὁ τόπος στόν ὁποῖο εἶχε γεννηθεῖ. Ἀσφαλῶς, γεννήθηκε στή Μολοσσία, ἀλλά παραμένει ἄδηλον σέ ποιά πόλη ἢ κώμη.

Ὁ πρῶτος Ἑλληνας βιογράφος της, ὁ Μαργαρίτης Δήμιτσας, στό πολυτιμότεο καί σήμερα βιβλίο του *Βιογραφία τῆς Ὀλυμπιάδος τῆς Ἡπειρώτιδος*, διατυπώνει τήν ἄποψη ὅτι γεννήθηκε στήν πρωτεύουσα τοῦ κράτους τῶν Μολοσσῶν. Ὡς τέτοια, δηλαδή πρωτεύουσα, ἐκλαμβάνει τήν Ἀμβρακία (σ. 12), παράκτια πόλη ἐγγύς τῆς Ἄρτας, παλαιά ἀποικία τῶν Κορινθίων, μέ σπουδαία ἱστορία. Ὁ νεώτερος βιογράφος της, ὁ παλαιός πολιτικός Πέτρος Γαρουφαλιᾶς, στό δικό του ἔργο *Ὀλυμπιάς, πριγκίπισσα τῶν Μολοσσῶν, βασίλισσα τῶν Μακεδόνων, μητέρα τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου*, διαφωνεῖ

ὡς πρὸς τὴν Ἀμβρακία, ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὴ Δωδώνη ἐπίσης, διότι ἡ πρώτη ἔγινε πρωτεύουσα τῶν Μολοσσῶν στὰ χρόνια τοῦ Πύρου (316-272 π.Χ.), ἐνῶ ἡ Δωδώνη δὲν λειτούργησε ποτέ ὡς πρωτεύουσα· ἦταν τόπος θρησκευτικῶν ἐκδηλώσεων ἢ συνελεύσεων τῆς Ἡπειρωτικῆς Συμμαχίας. Ὡς ἐκ τούτου, προκρίνει καὶ προτείνει ὡς τόπο γεννήσεως τῆς Ὀλυμπιάδος τὴν Πασσαρόνα. Ποῦ, ὁμως, βρισκόταν ἡ μυστηριώδης αὐτὴ Πασσαρῶν; Κατὰ τὴν ἄποψη πολλῶν βρισκόταν στὴν ἀριστερὴ ὄχθη τοῦ ποταμοῦ Θύαμη (Θύαμις-ιδος), πού εἶναι περισσότερο γνωστός μὲ τὸ ὄνομα Καλαμᾶς καὶ ἀποτελεῖ σήμερα ἓνα οἰονεὶ φυσικὸ σύνορο μὲ τὴν Ἀλβανία. Ὅπως προείπαμε, στὴν ἀρχαία ἐποχὴ ἦταν πρωτεύουσα τῶν Μολοσσῶν. Ἄλλ' ὅσο τραγικὴ ὑπῆρξε ἡ μοῖρα τῆς Ὀλυμπιάδος, τόσο ἦταν τραγικὴ καὶ ἡ μοῖρα τῆς Πασσαρῶνος. Ὅταν ἄρχισε ὁ πόλεμος τῶν Ρωμαίων ἐναντίον τοῦ τελευταίου βασιλιᾶ τῆς Μακεδονίας, τοῦ Περσέα (Περσεύς-ως), ἡ Πασσαρῶν, ἓναν χρόνο μετὰ τὴν ἦττα τοῦ Περσέα στὴν Πύδνα, καὶ συγκεκριμένα τὸ ἔτος 167 π.Χ., παραδόθηκε, ὅπως καὶ ἄλλες ὀχυρὲς ἠπειρωτικὲς πόλεις (π.χ. Τέκμων, Φυλάκη), στὸν Ρωμαῖο πραιτορα Λεύκιο Ἀνίκιο. Μάλιστα, οἱ κάτοικοι τῆς Πασσαρῶνος ἀπαρνήθηκαν καὶ ἐγκατέλειψαν τοὺς γενναίους ἀρχηγοὺς τοὺς Ἀντίνοο καὶ Θεόδοτο ἐλπίζοντας σὲ μιὰ καλύτερη μεταχείριση ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους. Ἄλλ' ὁ Ἀνίκιος καὶ ὁ νικητὴς τοῦ Περσέα Αἰμίλιος Παῦλος, κατόπιν ἐντολῆς τῆς Συγκλήτου, κατέστρεψαν ὅλες τὶς πόλεις καὶ κωμοπόλεις τῆς Ἠπείρου, περίπου 70, καὶ ὀδήγησαν στὴν αἰχμαλωσίᾳ 150.000 Ἠπειρωτῆς. Ἀπὸ τὴν Πασσαρόνα δὲν ἔμεινε τίποτε ὄρθιο.

Ὁ Ἄγγλος περιηγητὴς Λήκ τὴν τοποθετεῖ κάπως νοτιοδυτικὰ τῶν Ἰωαννίνων, στὸ χωριὸ Δραμίσι. Ἄλλοι τὴν ταυτίζουν μὲ τὴ Βελλιά, ἐνῶ ὁ Πέτρος Γαρουφαλιᾶς (*ῥ.π.*, σ. 15) μὲ τὸ Γαρδίκι⁴.

4. Γιὰ τὴν ταύτιση τοῦ Γαρδικιοῦ μὲ τὴν Πασσαρόνα, βλ. τὸ μελέτημα τοῦ Σ. Δάκαρη, *Αρχαιολογικὲς ἔρευνες στὸ λεκανοπέδιο τῶν Ἰωαννίνων* (Ἀφιέρωμα εἰς τὴν Ἡπειρο εἰς μνήμην Χρ. Σούλη), Ἀθήνα 1956, σσ. 46-80.

Δέν ξεκαθαρίζει, όμως, ποιά Γαρδίκι έννοεῖ. Διότι Γαρδίκι όνομάζεται μιά κωμόπολη τῆς Βορείου Ἡπειρου στήν περιοχή τῆς Χειμάρρας, Γαρδίκι ἐπίσης ὑπάρχει στήν ἐπαρχία Παραμυθιάς καί στήν ἐπαρχία Θυάμιδος – καί οἱ δύο στόν νομό Θεσπρωτίας. Γαρδίκι ἀκόμη ὑπάρχει στόν νομό Τρικάλων, καί παλαιότερα τήν όνομασία αὐτή ἔφερε ἡ Ἄμφεια, κωμόπολη κοντά στήν Καλαμάτα. Ὁ Γαρουφαλιάς ὡς πρός αὐτό ὄφειλε νά εἶναι περισσότερο διευκρινιστικός.

Ἐσχάτως ἄρχισε νά προβάλλεται ὡς τόπος ἀνατροφῆς – ὅτι δηλαδή ἡ Ὀλυμπιάδα μεγάλωσε ἐκεῖ – τό Ὅρραον. Πρόκειται περί ἀρχαίου οικισμού, πού μετά τίς ἀνασκαφές τῶν Γερμανῶν καί τοῦ Ἑλληνα ἀρχαιολόγου Δάκαρη, τό 1972, τοποθετεῖται στόν λόφο Καστρί (ὑψ. 345 μ.), στό χωριό Γοργόμυλος τοῦ ἄλλοτε δήμου Ζηροῦ τοῦ νομοῦ Πρεβέζης. Ὁ Τίτος Λίβιος, ἀναφερόμενος στίς ἐπιχειρήσεις τῶν Ρωμαίων κατά τοῦ Περσέως τό 168 π.Χ., τό όνομάζει *Horreum*. Ὁ παλαιός ἠπειρωτογράφος Παν. Ἀραβαντινός γράφει ὅτι ἀναφερόταν καί ὡς Ὡρεῖον (ἀπό τό ρῆμα *ώρεύω* = φροντίζω, μεριμνῶ, φυλάττω· βλ. τίς λέξεις *θυρωρός*, *ἀκταιωρός*, *πυλωρός*, *ὀλιγωρία*). Λέγεται ὅτι τό Ὅρραον ἐτείχισε ὁ Ἀλέκτας καί ὅτι ὡς παιδί τό εἶχε ἐπισκεφθεῖ ὁ Ἀλέξανδρος. Ὅταν ξέσπασε ἡ σύγκρουση ἀνάμεσα στόν Κάσσανδρο καί στήν Ὀλυμπιάδα, τό Ὅρραον ἀπό φυλετική ἀλληλεγγύη τάχθηκε μέ τό μέρος τῆς δεύτερης.

Ὁ παλαιός ἐκπαιδευτικός Ἀπόστολος Κ. Γκισδαβίδης, τρίτος βιογράφος τῆς Ὀλυμπιάδος, στό ἔργο του *Ἡ Ὀλυμπιάς, ἡ μητέρα τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, Μυρτάλη ἢ Ἀμβρακιώτισσα* (Θεσσαλονίκη 1966), γράφει στή σελ. 24 ὅτι «Ἀμβρακιώτισσα όνομάζεται διότι ἐγεννήθη εἰς τήν Ἀμβρακίαν = Ἄρταν». Τό θεωρεῖ τόσο βέβαιο, ὥστε δέν ἀσχολεῖται καθόλου μέ τό ζήτημα αὐτό. Ὁ γράφων, κατά τή θηρευτική περίοδο τῆς νεότητάς του, ἀλλά καί κατά τίς μετέπειτα συχνές ἐπισκέψεις του στήν Ἡπειρο, εἶχε ἐπισημάνει στήν περιοχή τῶν Φιλιατῶν ἀρχαῖα ἐρείπια – κατά τήν ἐκτί-

μησή του ιδιαίτερος σημαντικά— αλλά, παρότι κατέφυγε σέ σημαντικούς έρευνητές, ουδείς μπόρεσε νά τόν διαφωτίσει γιά τό όνομα τής άρχαίας, άώνυμης πρós τό παρόν, έρειπωμένης πόλης. Άν καί ύπάρχει ή άποψη ότι στόν χῶρο τῶν Φιλιατῶν βρισκόταν ή άρχαία πόλη Ίλιον, τίποτε δέν άποκλείει νά πρόκειται γιά έρείπια τής Πασσαρῶνος. Πιθανῶς, ὅμως, νά πρόκειται γιά τήν αναφερόμενη άπό τόν Λίβιο πόλη Γιτάναι.

Καί μόνον τό γεγονόςός ὅτι ἡ Ὀλυμπιάδα (πρότερον Μυρτάλη) ὑπῆρξε σύζυγος τοῦ Φιλίππου Β' καί μητέρα τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, τῆς ἔδινε τό προνόμιο νά κατέχει σημαντική θέση στήν Ἱστορία. Τή θέση αὐτή, ὅμως, ἡ Ἡπειρώτισσα πριγκίπισσα δέν τήν κατέχει χάρη στή λάμψη τοῦ συζύγου καί τοῦ γιουῦ της. Ἡ Ὀλυμπιάδα δέν εἶναι ἑτερόφωτη ἀλλά αὐτόφωτη. Διέγραψε τή δική της πορεία μέσα στήν Ἱστορία, τόσο στά χρόνια τῆς βασιλείας τοῦ συζύγου της ὅσο καί στά χρόνια τῆς βασιλείας τοῦ γιουῦ της. Κυρίως, ὅμως, μετά τόν θάνατο τοῦ δευτέρου, ὅποτε ὁ ρόλος της στή Μακεδονία γίνεται πρωταγωνιστικός. Παρά τά ὅσα τῆς καταλογίζουν διάφοροι ἱστορικοί (ἀρχαῖοι καί νεότεροι), τοῦτο τουλάχιστον πρέπει νά τῆς ἀναγνωρισθεῖ: ὄχι ὅτι ἐγέννησε καί γαλούχησε τόν μεγαλύτερο ἄνδρα τῆς Ἱστορίας, ἀλλά ὅτι δι' αὐτῆς ἡ γυναίκα εἰσέρχεται ὡς πρωταγωνίστρια στήν ἱστορική σκηνή, τουλάχιστον στόν εὐρωπαϊκό χῶρο. Δέν καλύπτεται ἀπό τή σκιά τῶν μεγάλων ἀνδρῶν τῆς ἐποχῆς – εἶναι «βαριοῖσκιωτη» μορφή. Μετά τόν θάνατο τοῦ μεγάλου γιουῦ της καί γιά μία δεκαετία περίπου (323-316 π.Χ.) θά γίνει ὁ κινητήριος μοχλός τῶν πάντων στήν κυρίως Ἑλλάδα. Ὁ θάνατός της στήν Πύδνα ὑπῆρξε τραγικός, ἀλλά μέσα στήν τραγικότητά του μεγαλειώδης. Κανείς ἀπό τοὺς τότε πρωταγωνιστές δέν ἔδειξε τέτοιο μεγαλεῖο ἀπέναντι στόν θάνατο. Μέ τό βιβλίο αὐτό, προσπαθήσαμε νά φωτίσουμε τόν βίο καί τήν πολιτεία της –πού εἶναι ἀτελῶς γνωστά στό εὐρύ ἑλληνικό κοινό–, χωρίς ἐξωραϊσμούς καθώς καί βάνουσους χαρακτηρισμούς.

Σ.Ι.Κ.

Εκδόσεις ΨΥΧΟΓΙΟΣ
www.psichogios.gr

ΚΩΔ. ΜΗΧ/ΣΗΞ: 18466

Γ Ι Α Α Ν Α Γ Ν Ω Σ Τ Ε Σ Μ Ε Α Π Α Ι Τ Η Σ Ε Ι Σ